

VOOR EEUWIG ZEVENTIEN

Door Frits de Lange

Onno Zijlstra is een levend bewijs ervan dat de theorie van ‘de absolute leeftijd’ van Harry Mulisch geen onzin is. Onno is voor eeuwig zeventien, en dat was hij al voordat hij het was. Iedereen heeft een absolute leeftijd, onafhankelijk van zijn of haar kalenderleeftijd – dat is de theorie. Mulisch – zelf ook toevallig voor eeuwig zeventien – kwam op het idee in de jaren zestig. „Ik bedacht me dat iedereen een ‘absolute leeftijd’ moest bezitten, die nooit veranderde. Een leeftijd die eerder wordt bepaald door emotie en karakter. Zo was het voor mij onmiddellijk duidelijk dat Jan Hein Donner, mijn boezemvriend, de absolute leeftijd van twee jaar had. Toen ik hem dat vertelde, zei hij met gespeelde woede: „Twee jaar?! Twee maanden, zul je bedoelen, ik kan nog niet eens praten!” Cees Nootboom werd in De Herenclub, de groep vrienden met wie Mulisch decennia lang op maandagavond dineerde, juist op twee en zeventig geschat. Kees van Kooten heb ik horen zeggen dat zijn absolute leeftijd acht was. Hij kon zich moeiteloos verplaatsen in de wereld van zijn achtjarige kleinzoon. Henk Hofland houdt het voor zichzelf op twaalf en voelt Tim Krabbé zich dertien. De toneelregisseur Johan Simon had het in Zomergasten over de jong overleden Jeroen Willemse als iemand die met een ‘oude ziel’ geboren was. Hij speelde en leefde zo intens, dat zijn hart het wel moest begeven.

Waarom Mulisch zelf dan zeventien? Hij kan het niet precies zeggen. „Dat is een gevoel. Dat wéét je. Als je zeventien bent, ben je niet echt volwassen, maar ook geen kind meer. Het is een kantelende leeftijd. (...) Het is een leeftijd waarop je denkt dat je alles kan. Je hebt je eigen wetten nog niet vastgesteld, je hebt je nog niet gestoten aan het leven. Ja, sommigen wel, maar over het algemeen niet. Je denkt dat alles mogelijk is.’

Het is een mooi gezelschapspel, voor een lange treinreis met collega’s tussen Groningen en Amsterdam: je schat met het nodige nattevingerwerk in wat de absolute leeftijd van mede-academici is. Of je neemt publieke figuren op de korrel: “Jan Terlouw?” “35”. “Mark Rutte?” “22”. “Willem-Alexander” “24”, “Piet Hein Donner?” “70”. En tenslotte jijzelf.

Onno Zijlstra zou je eeuwig zeventien geven, zelfs als hij straks de tachtig zal zijn gepasseerd. Niet alleen zal hij zijn blonde (ach, witte – maar wat doet het er toe) krullen houden, maar ook de rebellie waarmee hij tegen zijn vak en de wereld aankijkt.

Absolute leeftijd – een mooie literaire fantasie, maar ondertussen wetenschappelijke nonsens? Bij mijn weten is Mulisch de eerste en enige met zijn theorie, en zou wellicht dáárvoor dan toch postuum de

Nobelprijs moeten ontvangen. Het idee is nergens ter wereld opgepikt, laat staan in de wetenschap. Daar blijkt wel zoiets als ‘absolute age’ te bestaan, maar dan gaat het over de geologische leeftijd van aardlagen en sterren, niet over die van mensen.

Is er aan de idee van een absolute leeftijd iets meer plausibiliteit te geven dan alleen het nattevingerwerk? Het valt op dat één levensperiode er in bij het ‘bepalen’ van de absolute leeftijd vaak uit springt: de puberteit. Daar zijn psychologisch gezien goede redenen voor, die de theorie van de absolute leeftijd zowel ondersteunen als relativieren. Uit geheugenonderzoek blijkt dat in het autobiografische geheugen herinneringen twee pieken vertonen: herinneringen aan de meest recente gebeurtenissen (het recency-effect) en die uit de tienertijd. Hoe ouder je wordt, des te meer dringt zich de late adolescentie in je geheugen op. De oververtegenwoordiging van gebeurtenissen uit die levensfase en vroege volwassenheid in het eigen levensverhaal (de zgn. ‘development bump’) wordt wel verklaard vanuit het feit dat je dan heel veel voor het eerst beleeft en doet (‘primacy-effect’). De eerste keer naar school, de eerste rijles, de eerste keer seks – het is spannender, intenser dan de veertigste keer, en het laat daarom meer sporen in je geheugen na. Dat zijn in zekere zin absolute ervaringen, die nooit meer geëvenaard zullen worden. De jonge Mulisch had zijn kamer in Haarlem ingericht als laboratorium en was in zijn *Entdeckerfreude* er van overtuigd dat hij voor de ontsluiting van het wereldraadsel ooit de Nobelprijs zou krijgen.

Een andere reden voor het hoge aantal jongelui onder de absolute leeftijddragers kan zijn dat op jonge leeftijd het geheugen op zijn best is: men herinnert zich die tijd niet alleen intens, maar weet ook nog veel feitelijkheden van toen. Het is ‘jouw tijd’. Geen wonder dat die ervaring zich in je bewustzijn vastzet, en des te meer naarmate je later de greep op de wereld verliest en iemand dreigt te worden die ‘niet meer van deze tijd’ is.

Daarnaast – misschien wel de belangrijkste verklaring – vindt in die periode ook de identiteitsformatie plaats. Jongeren leggen zich in die periode gaandeweg vast op de persoon die ze de rest van zijn leven willen zijn. Een heftige, verwarrende periode waarin je diverse ‘identiteiten’ uitprobeert en je zelfbeeld doorgaans definitief vorm krijgt. ‘Het is een leeftijd waarop je denkt dat je alles kan. Je hebt je eigen wetten nog niet vastgesteld’, zegt Mulisch. Rond dat zelfbeeld vervagen met de tijd in de herinnering de details. Formatieve gebeurtenissen, zegt het geheugenonderzoek, dat hiervoor de term ‘attributional shift’ heeft gemunt, worden bij het ouder worden steeds minder in termen van situatie (externe attributie) en meer in termen van eigenschappen (interne attributie) verklaard. Zo wordt het wel begrijpelijker dat mensen zichzelf een bepaalde ‘absolute leeftijd’ toedichten: het is de levensfase waarin zij het ‘hun eigen wetten hebben vastgesteld’. Die leeftijd, waarvan ze later het gevoel hebben dat ze

toen het dichtst hun ideale ik benaderden. Zij wisten toen wie zij wilden zijn.

Dat verklaart waarom in de meeste gevallen de absolute leeftijd nogal jeugdig uitvalt. Het is de leeftijd waarop 'je denkt dat je alles kan'. Maar hoe zit het dan met de 'oude ziel' van Jeroen Willemse, de absolute leeftijd van 72 van Cees Nooteboom? Het hoeft het bovenstaande nog niet onderuit te halen. Ik probeer mijn 'verklaring' wat op te rekken, zodat ook de jongeman die in alles de grijsaard belichaamt er nog in past. Want misschien hebben absolute ouderen op de leeftijd waarop zij 'hun eigen wetten vaststelden', in hun late adolescentie voor een ideaal ik gekozen dat beduidend meer jaren nodig heeft om zich te realiseren dan de chemicus of wiskundige, die alleen briljant kan zijn als hij jong is. 'Absolute ouderen' gaat het ook niet om briljantie, maar om bezonken wijsheid, of om doorleefde tragiek. Wie King Lear wil spelen of in belezen reisverhalen de klassieke cultuur van het oude Europa wil doen herleven, heeft nu eenmaal aan een puber niet genoeg. Zo iemand heeft een ideaal ik nodig van rijpere leeftijd.

Mensen met een absolute leeftijd van boven de veertig zijn in onze 'forever young'-cultuur overigens wel in de minderheid. Een oude wijze man of vrouw worden is geen adolescentenideaal meer. Ik wed echter dat een paar generaties terug de gemiddelde absolute leeftijd een stuk hoger lag. Begin jaren zeventig, toen ik naar Kampen toog om er theologie te gaan studeren, maakten de ouderejaars diepe indruk met hun bebaarde gezichten en de pijpen die ze rookten. Ze deden er alles aan om ouder te lijken dan ze waren. De pijp stond voor de trage bedachtzaamheid van de grijzende vijftiger. Het waren de uitlopers van een cultuur waarin het er niet om ging om oorspronkelijk te zijn, maar om te doen alsof je al arrivé was. Stefan Zweig beschrijft in zijn autobiografie *Die Welt von Gestern* hoe in het Wenen van zijn jeugd in krantenadvertenties baardgroeimiddeltjes werden aanbevolen. Ook als je goeie ogen had, droeg je een bril. En een buikje overkwam de mannen niet, maar werd zorgvuldig gekweekt. 'Alles wat ons vandaag benijdenswaardig bezit lijkt, de frisheid, het zelfbewustzijn, de moed, de nieuwsgierigheid en de levenslust van de jeugd, gold in die op degelijkheid bedachte tijd als verdacht.' Zo gedroegen studenten theologie van amper twintig zich alsof ze al een heel leven achter zich hadden.

Ik weet zeker, Onno Zijlstra was er niet ingetrapt, en zou nooit – zoals ik kokhalzend een tijdje vergeefs probeerde – een pijp gerookt hebben of zijn baard hebben laten staan. Hij was en is zeventien, en dan doe je dat soort dingen niet. Niet omdat hij niet durfde, maar omdat hij niet wilde. De adolescent met een absolute leeftijd van zeventien is namelijk geen kind meer. Hij weet precies wat hij wil. Hij heeft gekozen hoe hij volwassen wil zijn.

Dat maakt mensen met een jonge absolute leeftijd tot een volstrekt ander wezen dan Peter Pan, die kind wilde blijven. James Matthew Barrie (1860–1937) schiep met Peter Pan een tragische figuur. Waartoe zouden we volwassen willen worden? Op die vraag krijgt Peter Pan geen antwoord en dus wil hij het ook niet. ‘Alle kinderen worden groot, behalve één’, opent het verhaal van de jongen die vlucht naar Neverland om aan de wereld van de volwassenen te ontkomen. Peter Pan, de *puer aeternus*, lijdt aan terminale adolescentie. Hij is als de dood om volwassen te worden. Wie echter een jonge absolute leeftijd ‘heeft’, is daar niet uit angst toe gedwongen maar heeft er innerlijk een vastbesloten keuze voor gemaakt. Quinten, de jonge man uit Mulisch’ ‘De ontdekking van de hemel’ die in Rome naar de tien geboden speurt, is ook zeventien. Hij is geen bang kind, maar een onverschrokken held.

We moeten er psychologisch moeite voor doen om de theorie van de absolute leeftijd plausibel te maken. Voor een theoloog doet hij echter vertrouwd aan. De christelijke belijdenis uit het Apostolicum van de ‘wederopstanding des vleses’ heeft immers door de eeuwen heen vragen opgeroepen. Zullen mensen in de Opstanding dezelfde leeftijd krijgen die ze hadden toen ze overleden? Dat zal praktisch gezien een hoop problemen opleveren. Augustinus bedacht echter een elegante oplossing, die door de latere kerk is overgenomen. Ze zullen voor eeuwig drieëndertig zijn, net als Christus toen hij stierf. ‘De verrijzende lichamen der doden [zullen] noch kleiner noch groter zijn dan de gestalte van hun volwassenheid, maar [zullen] die leeftijd en die kracht hebben waarvan we weten dat Christus ze hier bereikt heeft’. Omdat het na je dertigste toch bergafwaarts met je gaat, is de leeftijd waarop Christus stierf wel de meest perfecte. God wilde zijn Zoon blijkbaar de aftakeling van de ouderdom besparen. ‘Allen zullen dus herrijzen met die lichaams grootte die ze hadden of gehad zouden hebben op hun volwassen leeftijd.’ (CivDei, XXII,15-6 (Wijdeveld, p.1162v.)

Maar goed, zal men zeggen, dat is dan wel een absolute leeftijd die we in de eeuwigheid nog moeten krijgen. We hebben ‘m nog niet. Dat kort ook de absolute leeftijd die we in dit ondermaanse kunnen hebben behoorlijk in. Desondanks boffen sommigen maar, met ééntje van zeventien. Onno Zijlstra kan nog jaren voort, sterker, hij moet nog beginnen; schreef Jean Cocteau niet ooit: ‘ware jeugd is een eigenschap die men zich pas op rijpere leeftijd kan eigen maken’?